

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 52, Zagreb – Zadar, 2010., 410 str.

Godine 2010. objavljen je 52. svezak znanstvenog časopisa *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*. Časopis sadrži 16 znanstvenih radova: jedan stručni rad, pet preglednih radova, devet izvornih znanstvenih radova i jedno prethodno priopćenje. Radovi obrađuju razne teme iz dalmatinske, ali i općenito hrvatske povijesti, a većina je radova popraćena slikovnim i drugim priložima.

Prvi prilog u časopisu nosi naslov »Prometno značenje Jasenica u prapovijesti i antici« (1–43). U članku Tomislav Šarlija nastoji pokazati kako je teritorij Jasenica, za koji ističe da je u povijesnom smislu neistražen, bio naseljen još od prapovijesti te da je imao važnu ulogu u prometnom povezivanju južnoga dijela velebitskog Podgorja s prekovelebitskim krajevima. Autor je tijekom 2008. i 2009. godine obišao teritorij Jasenica, uključujući i jaseničke padine Velebita te je ustanovio postojanje još devet gradinskih utvrđenja, koja su u ovome članku po prvi put opisana. Potom Ivo Glavaš u radu »Municipij Magnum – raskrižje rimskih cestovnih pravaca i benficijarska postaja« (45–59) istražuje razvoj i ulogu rimskoga naselja Magnum, smještenog na važnom cestovnom pravcu koji je iz Salone vodio u legijski logor u Burnumu. Istodobno putem ovoga članka autor najavljuje buduća sustavna arheološka istraživanja koja će dati sveobuhvatne informacije o prostoru antičkog Magnuma. Blok tema iz antičke povijesti zatvara rad »Jupitrov kult u Burnumu« (61–77). Analizom epigrafičkih natpisa i kiparskih ostvarenja Silvia Bekavac pronalazi tragove Jupitrova kulta u Burnumu. Na temelju toga autorica zaključuje da je štovanje toga vrhovnoga rimskog božanstva pokazatelj jakog stupnja romanizacije, koja se širila preko rimskih vojnika i dužnosnika carske administracije.

Vedrana Jović autorica je rada koji nosi naslov »Jugoistočni potez zadarskih zidina« (79–119). U prilogu se donosi pregled arheoloških istraživanja na širem području jugoistočnog poteza povijesnih zidina Zadra. Na temelju dostupnih rezultata nastoji se predočiti njihov razvojni tijek od antike, odnosno prvih materijalno potvrđenih zidina Zadra, do kasnoga srednjeg vijeka, obuhvaćajući dijelom i zahvate modernizacije obrambenog sustava koji su uslijedili tijekom 16. stoljeća. »Ranokršćanske crkve s kontinuitetom u predromanici Zadra« (121–148) naslov je sljedećeg članka u časopisu. U njemu Ana Jordan Knežević

obrađuje ranokršćansku crkvenu arhitekturu u Zadru koja je nastala adaptacijom antičkog prostora, a imala je kontinuitet u predromanici, kada su crkve djelomično pregrađene ili im je obnovljen interijer. Riječ je o bazilikama sv. Petra, sv. Tome, sv. Stjepana, sv. Marije Velike, sv. Ivana na Relji, te o crkvama sv. Petra Starog i Andrije.

Šesti rad u časopisu djelo je Zvezdana Strike pod naslovom »Samostan sv. Ivana Evanđelista u Biogradu od utemeljenja do 1125. godine (Povodom 950. godišnjice njegova prvog spomena)« (149–172). Na temelju isprave kralja Petra Krešimira IV. (1058.–1074.) i drugih dostupnih vrela autor ukratko prikazuje razvoj monaške zajednice sv. Ivana do 1125. godine, kada je mletački dužd Dominik Michiel dao do temelja razoriti kraljevski grad Biograd. Uz razvoj ovoga benediktinskog samostana, autor proučava i djelovanje pojedinih opata, čijom je zaslugom u kratkom vremenskom razdoblju proširena gospodarska osnova samostana, koja je osiguravala njegov materijalni prosperitet i postala podloga za njegovo kulturno djelovanje po Dalmaciji i cijeloj Hrvatskoj.

»Stare mjere Splita od 15. do 19. stoljeća« (173–188) naslov je rada Marije Zaninović-Rumora. Na temelju dostignutih rezultata hrvatske metrologije, dosadašnjih autoričinih istraživanja, pisanih arhivskih i tiskanih izvora te trgovačkih priručnika, prikazuje se razvoj osnovnih mjera za dužinu i površinu, od najstarijih komunalnih mjera, zatim mjera mletačkog sustava, austrijskih mjera do modernoga metričkog sustava. U radu »Prilog poznavanju djelovanja duhovnih osoba iz Splita u Mlecima (od XV. do XVIII. stoljeća)« (189–203) Lovorka Čoralčić, na temelju postojećih saznanja iz historiografije i arhivskoga gradiva pohranjenog u Državnom arhivu u Mlecima, raščlanjuje zabilježbu splitskih duhovnih osoba u oporukama hrvatskih iseljenika te ukazuje na Splitske spomenute u procesima mletačke inkvizicije, kao i na djelovanje nekih znamenitijih Splitsana u Mlecima. Te su zavičajne skupine hrvatskih iseljenika u Mlecima predstavljale važan čimbenik povezivanja i prožimanja dviju susjednih jadranskih obala tijekom prošlih stoljeća.

Tekst »Arsenal u Zadru – povijest, funkcija i revitalizacija« (205–230), autorice Antonije Mlikote, donosi povijesni osvrt na zadarski Arsenal i njegovu funkciju. Arsenal predstavlja dio kulturno-povijesne baštine Zadra, koji je nakon desetljeća zamiranja i životarenja u funkciji različitih skladišta uspješno revitaliziran u suvremeni život grada. Grozdana Franov-Živković autorica je rada pod naslovom »Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preki na otoku Ugljanu u 18. i 19. stoljeću« (231–259). Iz rada se može vidjeti kako su bratovštine imale veliku ulogu u kulturnom, vjerskom, društvenom i ekonomskom razvoju mjesta te u poboljšanju životnoga standarda ljudi. Prilog je obogaćen brojnim tablicama, slikovnim priložima i transliteriranim tekstovima pisanim kurzivnom glagoljicom koji približavaju predmet proučavanja.

U sljedećem radu, »Prinos poznavanju gospodarstva otoka Molata od 18. do početka 20. stoljeća« (261–273), Šime Peričić prikazuje razvoj gospodarstva otoka Molata u razdoblju od 18. do početka 20. stoljeća. Ovdje iznosi samo neke manje poznate ili dosad nepoznate podatke iz gospodarskog života triju otočkih naselja, čime je upotpunio dosadašnja saznanja. Riječ je o dosad nepoznatim brojčanim podacima o pučanstvu, zemljoradnji, pomorstvu i drugim činjenicama vezanim za tu problematiku. Isti autor bavi se sličnom tematikom u članku »Prilog poznavanju gospodarstva Sali od 18. do početka 20. stoljeća« (275–284). Ovim člankom autor nastoji javnosti pružiti nešto podataka o gospodarstvu

mjesta Sali na Dugom otoku. Autor iznosi podatke o broju pučanstva, poljodjelstvu, ribarstvu, obrtima, pomorstvu i trgovini. Time su dopunjena dosadašnja saznanja o pučanstvu i ribarstvu, a upotpunjena ona o drugim zanimanjima tadašnjeg pučanstva.

Analizom austrijskih popisa pučanstva na području političke općine Drniš u drugoj polovini 19. i na početku 20. stoljeća bave se Ante Bralić i Stipe Ramljak u prilogu »Demografske prilike u drniškom kraju prema austrijskim popisima pučanstva (1857.–1910.)« (285–321). Riječ je o popisima iz 1857., 1869., 1880., 1890., 1900. i 1910. godine, pri čemu su podatci analizirani prema vjerskoj, jezičnoj, nacionalnoj, spolnoj i dobnoj strukturi. Dobiveni rezultati ukazuju da se drniški kraj u promatranom razdoblju nalazio na početku procesa demografske tranzicije. Utvrđeno je da krajem 19. i početkom 20. stoljeća započinje razdoblje velikog iseljavanja, najčešće u prekomorske krajeve.

»'Šusteršičevi pravaši' – geneza trijalističkog savezništva slovenskih katoličkih narodnjaka i dalmatinskih pravaša« (323–345) naslov je priloga u kojem Andrej Rahten na temelju časopisa i drugih publicističkih izvora analizira stajališta dalmatinskih pravaša prema trijalističkim planovima dr. Ivana Šusteršiča i slovenskih katoličkih narodnjaka uoči Prvoga svjetskog rata. Dosadašnja rasprava u znanstvenim krugovima bila je usredotočena na Šusteršičev odnos prema prijestolonasljedniku Franji Ferdinandu i njegovim savjetnicima, a manje na to kako bi zapravo trebao izgledati rezultat savezništva slovenskih katoličkih narodnjaka i dalmatinskih pravaša.

Milivoj Blažević u prilogu »Povijest trgovačke, obrtničke i bankarske djelatnosti u Šibeniku od 1921. do 1941. godine« (347–379) na temelju izvorne građe razmatra kakvu je ulogu Šibenik, kao središte sjeverne Dalmacije nakon što je Zadar 1920. godine pripao Kraljevini Italiji, imao u trgovačkom i prometnom poduzetništvu, te općenito u nacionalnoj hrvatskoj trgovini u tom, za gospodarstvo teškom razdoblju. U razdoblju transformacije grada iz težačkog u trgovačko i industrijsko središte pokrajine Dalmacije, Šibenik je od sredine 19. stoljeća izrastao u najvažniju izvoznu luku Dalmacije i cijele istočne obale Jadrana nakon Trsta i Rijeke.

Zadnji prilog u časopisu nosi naslov »Začeci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine« (381–397). U članku Šime Dunatov daje osvrt na politički scenu Hrvatske do prvih višestranačkih izbora u travnju i lipnju 1990. godine. Do održavanja spomenutih izbora u Hrvatskoj nastaju trideset i tri političke stranke, od kojih su najvažnije Hrvatska demokratska zajednica, Hrvatski socijalno-liberalni savez i reformirani Savez komunista Hrvatske, koji mijenja ime u Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena.

Na kraju časopisa nalazi se cjelina »Ocjene i prikazi« (399–406) koja sadrži prikaze triju knjiga.

Najnoviji broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* donosi velik broj zanimljivih i poučnih radova koji razjašnjavaju mnoge probleme iz dalmatinske, kao i općenito hrvatske prošlosti. Većina je radova obogaćena slikovnim i drugim priložima koji dodatno približavaju čitateljima pojedinu problematiku.

Juraj Balić